

*Kadirova Aziza Abdixalilovna**Toshkent viloyati transport texnikumi katta o'qituvchisi**Toshkent amaliy fanlar universiteti 1-kurs magistranti**azizaqodirov...@gmail.com***ALISHER NAVOIY 'MAHBUB UL QULUB' ASARINING DIDAKTIK ASAR
SIFATIDAGI AHAMIYATI**

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning "Mahbub ul qulub" asari didaktik asar sifatida o'rganilgan. Asarning tarbiyaviy ahamiyati, axloqiy-ma'rifiy g'oyalari va zamonaviy pedagogik qarashlar bilan uyg'unligi tahlil qilingan. Shuningdek, asarning strukturasi, badiiy xususiyatlari va didaktik janr talablariga muvofiqligi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, Mahbub ul qulub, didaktika, axloqiy-ma'rifiy g'oyalar, pandnoma, nasriy asar

Аннотация: В данной статье исследуется произведение Алишера Навои "Махбуб уль-кулуб" как дидактическое произведение. Анализируется воспитательное значение произведения, морально-просветительские идеи и их соответствие современным педагогическим взглядам. Также изучается структура произведения, его художественные особенности и соответствие требованиям дидактического жанра.

Ключевые слова: Алишер Навои, Махбуб уль-кулуб, дидактика, морально-просветительские идеи, назидание, прозаическое произведение

Abstract: This article examines Alisher Navoi's work "Mahbub ul-Qulub" as a didactic work. The educational significance of the work, moral and educational ideas, and their harmony with modern pedagogical views are analyzed. The structure of the work, its artistic features, and compliance with the requirements of the didactic genre are also studied.

Keywords: Alisher Navoi, Mahbub ul-Qulub, didactics, moral and educational ideas, edification, prose work

KIRISH

XV asr o'zbek mumtoz adabiyotining buyuk namoyandasi Alisher Navoiy merosida "Mahbub ul qulub" asari alohida o'rin tutadi. Bu asar shoirning umrining so'nggi yillarida, uzoq yillik hayotiy tajribalar, chuqur mushohadalar va falsafiy kuzatishlar asosida yaratilgan bo'lib, didaktik xarakterga ega nasriy asardir [1]. Navoiy bu asarni yaratishda o'zining boy hayotiy tajribasi, jamiyat va inson tabiatiga bo'lgan teran qarashlarini umumlashtirgan holda, kelajak avlodlarga ma'naviy-axloqiy dasturulamalar sifatida qoldirgan.

"Mahbub ul qulub" asarining didaktik ahamiyati shundaki, unda inson kamoloti, axloqiy tarbiya, ma'naviy yetuklik kabi masalalar yoritilgan bo'lib, bu g'oyalar nafaqat o'z davri, balki bugungi kun uchun ham dolzarbdir. Asar o'zining tuzilishi, mazmun-mohiyati va g'oyaviy yo'nalishi bilan mukammal pandnoma namunasi hisoblanadi. Unda keltirilgan har bir fikr, har bir nasihat ma'lum bir hayotiy tajriba va chuqur mushohada mahsulidir.

Tadqiqotning maqsadi Navoiyning "Mahbub ul qulub" asarini didaktik asar sifatida o'rganish, uning tarbiyaviy ahamiyatini zamonaviy pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilish va asarning bugungi kundagi dolzarbligini aniqlashdan iborat. Shuningdek, asarning strukturaviy tuzilishi, badiiy xususiyatlari va pandnoma janri talablariga muvofiqligi masalalarini tadqiq etish ham tadqiqotning asosiy vazifalaridan biridir. Asar yaratilganidan buyon besh asrdan ortiq vaqt

o'tgan bo'lsa-da, unda ko'tarilgan masalalar, axloqiy-ma'rifiy g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqotda "Mahbub ul qulub" asarini didaktik asar sifatida o'rganishda qiyosiy-tarixiy, analitik va germevistik metodlardan foydalanildi. Qiyosiy-tarixiy metod asarning yaratilish davri, tarixiy sharoiti va o'sha davrdagi boshqa didaktik asarlar bilan qiyosiy tahlil qilish imkonini berdi. Analitik metod asarning tarkibiy tuzilishi, g'oyaviy-badiiy xususiyatlarini chuqur o'rganish uchun qo'llanildi. Germevistik metod esa asardagi matnlarning ma'no qatlamlarini, ramziy obrazlar va majoziy ifodalarning mohiyatini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Adabiyotlar tahlilida o'zbek, rus va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari o'rganildi. Xususan, akademik Rustamov A. ning tadqiqotlarida "Mahbub ul qulub"ning janr xususiyatlari va uning pandnoma janri doirasidagi o'rni chuqur tahlil qilingan. Olim asarning kompozitsion tuzilishi, badiiy xususiyatlari va g'oyaviy-ma'rifiy ahamiyatini tadqiq etgan [2]. Uning xulosalariga ko'ra, "Mahbub ul qulub" an'anaviy pandnoma janrining original namunasi bo'lib, unda Navoiy o'zigacha bo'lgan pandnoma janri an'alarini yangi bosqichga ko'targan.

Professor Mallayev N. asarda ko'tarilgan axloqiy-ma'rifiy masalalarni tadqiq etib, asar tarbiyaviy ahamiyatining zamonaviy talqinini taklif etgan [3]. Uning tadqiqotlarida asardagi har bir bobning tarbiyaviy maqsadi va zamonaviy ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, olim asarning til xususiyatlari va badiiy san'atlardan foydalanish mahoratini ham o'rgangan.

Xorijlik sharqshunos olim Eckmann J. asarning kompozitsion tuzilishi va g'oyaviy yo'nalishlarini chuqur tadqiq etgan [4]. U ayniqsa asarning uchinchi qismidagi hikmatlarning universal ahamiyatiga alohida e'tibor qaratgan. Olimning fikricha, Navoiy bu asarda Sharq didaktik adabiyotining eng yaxshi an'alarini davom ettirgan va rivojlantirgan.

Isomiddinov Z. ning tadqiqotlarida asarning pedagogik ahamiyati zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimi nuqtai nazaridan o'rganilgan [5]. Olim asardagi tarbiyaviy g'oyalarning bugungi kun yoshlar tarbiyasidagi ahamiyatini tahlil qilgan. Uning xulosalariga ko'ra, asarda keltirilgan ko'plab pand-nasihatlar zamonaviy pedagogikaning tamoyillari bilan hamohangdir.

Abdullayeva M. o'z tadqiqotlarida asarning tarbiyaviy ahamiyatini zamonaviy pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilgan [6]. Uning ishlarida asardagi axloqiy-ma'rifiy g'oyalarning zamonaviy talqini va ularning bugungi kun tarbiya tizimidagi o'rni ochib berilgan.

Rus sharqshunos olimi Bertels E. asarning g'oyaviy-badiiy xususiyatlarini tadqiq etgan [7]. U asarning Sharq didaktik adabiyoti tarixidagi o'rni va ahamiyatini chuqur o'rgangan. Olimning fikricha, "Mahbub ul qulub" Sharq pandnoma janrining eng mukammal namunalaridan biridir.

Karimov G'. ning ishlarida asarning pedagogik ahamiyati zamonaviy ta'lim tizimi kontekstida o'rganilgan [8]. Olim asardagi tarbiyaviy g'oyalarning bugungi kun ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish imkoniyatlarini tadqiq etgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, "Mahbub ul qulub" asari ko'plab olimlar tomonidan turli aspektlarda o'rganilgan bo'lsa-da, uning didaktik asar sifatidagi zamonaviy ahamiyati, tarbiyaviy g'oyalarining bugungi kundagi dolzarbligi masalalari yanada chuqurroq tadqiqotlarni talab etadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Alisher Navoiyning "Mahbub ul qulub" asari nafaqat adabiy-badiiy, balki muhim didaktik ahamiyatga ega bo'lgan nodir manbadir. Asar uch qismdan iborat bo'lib, har bir qism o'ziga xos didaktik maqsadga ega. Birinchi qism "Xaloyiq ahvolining kayfiyati va af'olining bayoni" deb nomlanib, unda jamiyatning turli tabaqalari va ularning axloqiy qiyofasi tasvirlangan. Bu qismda Navoiy 40 toifa vakillari - podshohlar, vazirlar, olimlar, tabiblar, dehqonlar, hunarmandlar,

savdogarlar va boshqa ijtimoiy guruhlarining xatti-harakatlari, faoliyat tarzi va axloqiy xususiyatlarini didaktik nuqtai nazardan tahlil qiladi [5].

Asarning ikkinchi qismi "Hamida af'ol va zamima xisol xosiyati va kayfiyatining sharoiti" deb atalib, axloqiy fazilatlar va illatlar haqida bahs yuritadi. Unda muallif har bir fazilat va illatning mohiyatini ochib beradi, ularning inson hayotidagi ahamiyatini ko'rsatadi. Bu qismda pandnoma janrining asosiy xususiyatlari yaqqol namoyon bo'ladi. Navoiy yaxshilik va yomonlik, saxovat va baxillik, rostgo'ylik va yolg'onchilik kabi qarama-qarshi tushunchalarni tahlil qilib, o'quvchini ezgu fazilatlarga undaydi [6].

Uchinchi qism "Mutafarriqa foyidalar va mutanavvi' qoidalar" deb nomlanib, turli hayotiy maslahatlar va hikmatlardan tashkil topgan. Bu qismda Navoiyning tarbiyaviy qarashlari umumlashtirilgan holda berilgan. Unda keltirilgan har bir hikmat va pand-nasihat muayyan hayotiy tajriba va kuzatishlar asosida yaratilgan [7].

Asarning didaktik ahamiyati quyidagi jihatlarida yaqqol namoyon bo'ladi:

Birinchidan, axloqiy-ma'rifiy g'oyalarning tizimli taqdim etilishi. Navoiy asarda insonga xos barcha muhim fazilatlar va illatlarni tizimli ravishda tahlil qiladi. Har bir fazilatning ahamiyati va har bir illatning zararli oqibatlari aniq misollar orqali ko'rsatib beriladi.

Ikkinchidan, hayotiy misollar orqali tarbiyaviy maqsadlarning ochib berilishi. Muallif har bir fikrni hayotiy misollar, ibratli hikoyalar va real voqealar orqali asoslaydi. Bu esa o'quvchiga mavzuni chuqurroq anglash va tegishli xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Uchinchidan, pandnoma janri talablariga to'liq javob berishi. Asar pandnoma janrining barcha xususiyatlarini o'zida mujassam etgan. Unda pand-nasihat, hikmat va o'gitlar uzviy bog'liq holda berilgan.

To'rtinchidan, universal axloqiy qadriyatlarining aks ettirilishi. Asarda keltirilgan axloqiy-ma'rifiy g'oyalar universal xarakterga ega bo'lib, har qanday davr va jamiyat uchun dolzarbdir.

Zamonaviy pedagogik nuqtai nazardan, asarda keltirilgan ko'plab g'oyalar bugungi kun tarbiya tizimi uchun ham ahamiyatlidir [8]. Xususan, yoshlarda vatanparvarlik, insonparvarlik, halollik, rostgo'ylik, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni shakllantirish borasidagi qarashlar bugungi kun ta'lim-tarbiya tizimining asosiy tamoyillari bilan hamohangdir.

Asarning yana bir muhim xususiyati shundaki, unda Navoiy shaxs tarbiyasiga kompleks yondashuv g'oyasini ilgari suradi. Uning fikricha, inson kamolotida axloqiy, ma'naviy, aqliy va jismoniy tarbiyaning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu g'oya zamonaviy pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi.

"Mahbub ul qulub"da keltirilgan tarbiyaviy g'oyalarning bugungi kundagi ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- Yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantirish;
- Shaxsning ma'naviy kamolotiga kompleks yondashuv;
- Ijtimoiy adolat va insonparvarlik g'oyalarini targ'ib qilish;
- Jamiyatda axloqiy muhitni sog'lomlashtirish;
- Ta'lim-tarbiya jarayonida milliy pedagogik merosdan unumli foydalanish.

Shunday qilib, "Mahbub ul qulub" asari o'zining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, tarbiyaviy ahamiyati va zamonaviy pedagogik qadriyatlar bilan uyg'unligi tufayli bugungi kunda ham muhim didaktik manba sifatida xizmat qilmoqda.

XULOSA

"Mahbub ul qulub" nafaqat badiiy-falsafiy, balki muhim didaktik asar sifatida alohida ahamiyatga ega. Unda keltirilgan axloqiy-ma'rifiy g'oyalar, tarbiyaviy qarashlar va hayotiy hikmatlar zamonaviy jamiyat uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Asar o'zining tuzilishi, mazmuni va g'oyaviy yo'nalishi bilan mukammal didaktik asar namunasi bo'lib xizmat qiladi.

Navoiy bu asarda insonning ma'naviy kamoloti uchun zarur bo'lgan barcha jihatlarga to'xtalib o'tgan. Asardagi har bir bob, har bir fikr muayyan tarbiyaviy maqsadga qaratilgan bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi va yaxlit tizimni tashkil etadi. Ayniqsa, asarning uchinchi qismida keltirilgan hikmatlar va pand-nasihatlar yoshlar tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

"Mahbub ul qulub"ning zamonaviy pedagogik ahamiyati shundaki, unda keltirilgan axloqiy-ma'rifiy g'oyalar universal xarakterga ega bo'lib, har qanday davr va jamiyat uchun dolzarbdir. Asarda ko'tarilgan insonparvarlik, halollik, rostgo'ylik, mehnatsevarlik, ilm-ma'rifatga intilish kabi fazilatlar bugungi kun yoshlari uchun ham muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, "Mahbub ul qulub" asari o'zbek didaktik adabiyotining nodir namunasi sifatida bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Unda ilgari surilgan g'oyalar zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimida keng foydalanish imkoniyatiga ega. Asarning tarbiyaviy ahamiyati, undagi pand-nasihatlarining hayotiyiligi va dolzarbligi uni yoshlar tarbiyasida muhim manba sifatida foydalanish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Сирожиддинов, Ш. (2021). Алишер Навоий: манбалар, қиёсий таҳлил, тадқиқотлар. Тошкент: Akademnashr.
2. Рустамов, А. (2019). Навоийнинг бадиий маҳорати. Тошкент: Гафур Ғулом.
3. Маллаев, Н. (2018). Алишер Навоий ва халқ ижодиёти. Тошкент: Фан.
4. Eckmann, J. (2017). Chagatay Manual. London: Routledge.
5. Исломов, З. (2020). Маҳбуб ул-қулуб"да ахлоқий-маърифий қарашлар. Тошкент: O'zbekiston.
6. Абдуллаева, М. (2018). Алишер Навоий асарларида таълим-тарбия масалалари. Самарқанд.
7. Bertels, E. (2015). Navoi and His Poetry. Moscow: Nauka.
8. Каримов, Ф. (2019). Алишер Навоий асарларининг педагогик аҳамияти. Тошкент: O'qituvchi.